

Naujos SOFIJOS TYZENHAUZAITĖS DE ŠUAZEL-GUFJĖ (1790–1878) KNYGOS LIETUVIŲ KALBA

DANGUOLĖ ŽELVYTĖ

Sofijos Viktorijos Tyzenhauzaitės portretas (dailininkas – Johanas Baptistas Lampis (jaunesnysis). Portretas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

2021 m. skaitytojai sulaukė trijų iš prancūzų į lietuvių kalbą išverstų Sofijos Viktorijos Tyzenhauzaitės de Šuazel-Gufjė knygų: „Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“, „Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos sąjunga su Lenkija“ ir „Barbora Radvilaitė“.

Grafaitė Sofija Tyzenhauzaitė buvo viena pirmųjų istorinės Lietuvos moterų rašytojų. Ji gimė 1790 m. Žaludko dvare, netoli Lydos (dab. Baltarusijos teritorijoje) didikų Marijos ir Ignoto Tyzenhauzų šeimoje. Mirė 1878 m. gegužės 28 d. Nicoje, Alpes-Maritimes, Provence-Alpes-Côte d'Azur (Prancūzija), būdama

88-erių metų amžiaus. Palaidota Paryžiuje, grafų Šuazelių šeimos kapavietėje.

Didžiąją savo gyvenimo dalį Sofija praleido Lietuvoje (savo tėvo dvare Rokiškyje, vėliau – Kairėnuose, Vilniuje, Taujėnuose, o 1818 m. vasario 3 d. ištekėjusi už kilmingo prancūzų grafo, Platelių dvaro savininko grafo Antuano Luis Oktavijaus de Šuazel-Gufjė (pranc. *Antoine Louis Octave de Choiseul-Gouffier*, 1773–1840), įsikūrė Plateliuose (Plungės r.). Gyvendama santuokoje su vyru susilaukė sūnaus Aleksandro (1821–1896). Tiek gyvendama su vyru, tiek ir jam mirus, Sofija dažnai keliaudavo po Europą, gyvendavo Florencijoje, Venecijoje, vyrui Oktavijui, jo giminaičiams priklausiusiuose dvaruose Prancūzijoje.

Rašyti grožinės literatūros kūrinius ji pradėjo jaunystėje. Knygas rašė ir leido prancūzų kalba. Yra išspausdinti 8 jos kūriniai: „Lenkai Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“ (1818), „Barbora Radvilaitė“ (1820 m.), „Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos sąjunga su Lenkija“ (1824 m.), „Politikos nykštukas“ (1827 m.), „Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“ (1831 m.), „Reminiscencijos“ / „Atsiminimai apie Aleksandrą, Rusijos carą“ (1862 m.), „Gertrūda. Grafaitė Komorovska. Grafienė Potocka, grafo Felikso Potockio žmona“ (1875 m.) ir „Litanijos“ (1878 m.).

Dalis šių knygų jau yra išspausdinta lenkų, rusų, anglų, italų, vokiečių kalbomis. Žymiausia iš jų – „Reminiscencijos“ / „Atsiminimai apie Aleksandrą, Rusijos carą“. Ši knyga pirmoji iš S. Tyzenhauzaitės kūrinių buvo išleista ir lietuvių kalba – skaitytojai jos sulaukė 2004 metais. Knygą Regionų kultūrinių iniciatyvų centrui (RKIC) užsakius, į lietuvių kalbą išvertė Virginijus Baranauskas ir Liucija Baranauskaitė, išleido RKIC. Vėliau (2006 m.) RKIC lietuvių kalba išleido ir istorinį romaną „Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“. Susidarius galimybei, RKIC šį darbą pratęsė praėjusiais metais – kaip jau minėta, 2021-aisiais buvo išleistos trys šios rašytojos knygos lietuvių kalba. Jau į lietuvių kalbą išversta ir penktoji S. Tyzenhauzaitės knyga – „Gertrūda. Grafaitė Komarovska [...]“ bei „Litanijos“. Jos skaitytojus turėtų pasiekti 2022-aisiais. Visas jas į lietuvių kalbą išvertė jau minėtas V. Baranauskas.

2022 m. Lietuvos kultūros taryba finansiškai remia RKIC projektą „Rašytojos Sofijos Tyzenhauzaitės „Raštų“ leidyba“. Vykdamas šį šiemet bus leidžiamos knygos „Reminiscencijos“, „Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“, „Gertrūda. Grafaitė Komarovska“ Vladislovas Jogaila, arba Lietuvos sąjunga su Lenkija“.

RKIC planuose – artimiausiais metais į lietuvių kalbą išversti bei išleisti ir aštuntąją S. Tyzenhauzaitės knygą – istorinį dviejų dalių romaną „Politikos nykštukas“. Tai padarius, skaitytojai, besidomintys XIX a. užsienio kalbomis rašiusių autorių kūryba, jau galėtų visus žinomus šios rašytojos kūrinius skaityti lietuvių kalba.

Dauguma S. Tyzenhauzaitės knygų, tarp jų ir „Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“, „Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos sąjunga su Lenkija“, „Barbora Radvilaitė“, „Gertrūda. Grafaitė Komorovska [...]“ yra nedidelės apimties, o leidinukas „Litanijos“ – vos kelių puslapių (jį sudaro tik du religinio turinio tekstai – „Viešpaties litanija“ ir „Skaisčiausios Mergelės litanija“).

S. Tyzenhauzaitės knygos – svarbi mūsų kultūros paveldo dalis

ir tai, kad ji vėl sugrąžinama į mūsų kultūros, lietuvių grožinės literatūros lauką, ne mažiau svarbu.

Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros profesorė, literatūrologė Brigita Speičytė yra pažymėjusi, kad Sofija Tyzenhauzaitė „rašė tiems, kas skaitė prancūziškai, o romanų tikslas – populiarinti Lietuvos ir Lenkijos istoriją Europoje. Jos romanai vadinami „minkštąja kultūrine diplomatija“, o pati ji – tarsi kultūros ambasadorė, istoriją nušvietusi idealizuotais vaizdais“.

Rašytoja pasakoja apie mūsų valstybės

istoriją. „Lenkas“ jai – ne tai, ką mes šiandien tuo žodžiu vadiname. Lenkas S. Tyzenhauzaitėi – Abiejų Tautų Respublikos pilietis, o Lenkija – bendra Lietuvos–Lenkijos valstybė, tad jei istorinis romanas apie švedą Lenkijoje arba Santo Dominge, tai nereiškia, kad kalba eina apie Lenkiją arba lenką. Pagrindiniai S. Tyzenhauzaitės istorinių romanų veikėjai – to meto aukštuomenės atstovai. Dažnai jie stipriai idealizuoti. Pasak B. Speičytės, vaizduojamą moterį ji galimai sieja su savimi. „*Moterys jos romanuose – tarsi meno kūriniai. Barbora Radvilaitė, Karalienė Jadvyga. Moterys be galo gražios, išskirtinės. Lyg neturinčios savo veikimo galimybes, tačiau svarbiausia jausmai – gyvenimo vertės matas. Jausmai čia – svarbesni už įsipareigojimus šeimai, valstybei. Meilės galia – pirmoje vietoje. [...]*“. Panašiai ir su vyrais, tačiau jų personažai jau gerokai sudėtingesni. Bet... Apie visa tai – galite sužinoti atsivertę jau išleistas knygas.

„Reminiscencijas“, „Halina Oginskytė [...]“ paskutiniiais metais buvo galima rasti tik bibliotekose arba pas privačius asmenis. 2021-aisiais išleistos šios autorės knygos platinamos e-parduotuvėje www.patogupirkti.lt (išsamią informaciją apie šioje e-parduotuvėje parduodamas RKIC knygas rasite adresu

<https://www.patogupirkti.lt/regionu-kulturiniu-iniciatyvu-centras-knygos/>) ir e-parduotuvėje www.knygos.lt (čia informacija

apie RKIC platinamas knygas skelbiama adresu <https://www.knygos.lt/>, <https://www.knygos.lt/lt/knygos/leidejas/regionu-kulturiniu-iniciatyvu-centras/>.

Šiuos leidinius galite užsisakyti ir Regionų kultūrinių iniciatyvų centre el. paštu zemaiciu@gmail.com. Knygas platina ir knygynas „Akademine knyga“ Vilniuje (adresas Universiteto g. 4), Žemaičių dailės muziejus Plungėje, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus.

Nuotraukose – Regionų kultūrinių iniciatyvų centro išleistų S. Tyzenhauzaitės knygų viršeliai (dailininkė Deimantė Rybakovienė)

